

کارشناسان پاسخ می دهند

زنگزور نگران باشیم یا مهم نیست؟

علی ملکی
چونکار گروه سیاست

روز جمعه رئیس‌جمهور آذربایجان و نخست‌وزیر ارمنستان با حضور در کاخ سفید توافق صلح امضا کردند و مواردی درباره کریدور زنگزور مطرح شد. با توجه به اهمیت موضوع، وزارت امور خارجه در بیانیه‌ای واکنش نشان داد و از آن استقبال کرد. در این بیانیه اشاره شده «جمهوری اسلامی ایران با استقبال از نهایی شدن متن توافق صلح توسط دو کشور، این تحول را گامی مهم در تحقق صلح پایدار در منطقه ارزیابی می‌کند. در عین حال نگرانی خود را از پیامدهای منفی هرگونه مداخله خارجی

حمید حکیم، کارشناس مسائل اوراسیا:

بازی را با انفعال باختم

حمید حکیم، کارشناس مسائل اوراسیا با رد نگاه صفر و صدی به کریدور زنگزور، تأکید دارد هرچند این طرح می‌تواند فرصت‌هایی برای ایران داشته باشد، اما در مجموع به زیان کشور

است. او با اشاره به سابقه ۲۰ ساله این پروژه و نقش آفرینی غرب، ترکیه و آذربایجان، آن را اقدامی هماهنگ علیه منافع جمهوری اسلامی می‌داند.

■ **طرحی ۲۰ساله که دوباره جان گرفت**

حمید حکیم نگاه صفر و صدی به کریدور زنگزور را قبول ندارد و هرچند معتقد است این کریدور می‌تواند فرصت‌هایی هم داشته باشد اما بیشتر بر این باور دارد که به ضرر ایران است. او در این باره توضیح می‌دهد: «این کریدور بالاخره دارد اتفاق می‌افتد و قرار است ایجاد شود. این را هم بگیریم که این طوری نیست که بگوییم خب الان یک‌شنبه ایجاد شده؛ بلکه زمینه‌هایش را از قبل چیده بودند. ما اگر نگاه کنیم در دوده گذشته اتفاقاتی افتاده است. آن موقع که مطرح شده بود، بحث این بود که دالان لاجین ایجاد شود، به نام لاجین، برای دسترسی ارمنستان و قریباغ؛ و دالانی به نام همین زنگزور ایجاد شود برای دسترسی آذربایجان به نخجوان. این موضوع خوب یک مقدار کمرنگ شد تا رسیدیم به اتفاقات جنگ آخر آذربایجان و ارمنستان که آن مناطق قریباغ دوباره توسط آذربایجان کنترل شد؛ کنترلش از دست ارمنستان خارج شد و به دست آذربایجان افتاد و این بحث‌ها دوباره در این مدت داغ و بیشتر به آن پرداخته شده. شاید به ظاهر محلی از اعراب هم نداشته باشد، چون بحث اولش این بود که این دالان جایگزین آن دالان نشود و اینجا شاید بی معنی باشد ولی می‌بینیم که در این مدت چقدر به آن پرداخته شده است، بعد از این جنگ اخیر قریباغ بین آذربایجان و ارمنستان. و الان هم که به هر شکل خواست‌اند اجرایی‌اش کنند و در این راستا قدم برداشته‌اند، رسیدیم به این اتفاقاتی که رخ داده است. آیا آذربایجان دسترسی به نخجوان نداشت؟ داشت دیگر، از طریق خاک جمهوری اسلامی ایران، به بهترین شکل با امنیت و آرامش کامل، و به راحتی و می‌شود گفت با حداکثر تسهیلات، دسترسی داشت به نخجوان. پس این موردی نبود؛ یعنی دقیقاً از پایین مرز ارمنستان، از طریق خاک جمهوری اسلامی، دسترسی داشت به بنگاهش که همان نخجوان است.»

■ **بازی چندلایهٔ غرب**

ترکیه و آذربایجان علیه ایران

حکیم با مرور سیر تحول این طرح در دهه اخیر افزود: «آرام آرام این طرح پررنگ شد؛ ترکیه و آذربایجان شروع کردند از دو طرف کریدورهای ارتباطی را برسانند به مرزهای دو طرف ارمنستان. یعنی از سمت استان سیونیک، استان جنوبی ارمنستان، کارشان را شروع کردند. پشت این طرح در واقع حمایت‌های غربی‌ها بود؛ یعنی من اینجا می‌خواهم بگویم که بازیگران این پروژه پایین‌ترین سطحش آذربایجان است، یک سطح بالاتر می‌شود ترکیه، بعد اسرائیل، بعد کشورهای غربی و آمریکا که در رأس این پروژه قرار می‌گیرند و این اقدامات را انجام داده‌اند. یعنی یک کار یک‌شنبه نیست. نهایتاً رسیدیم به اینجا که به هر شکل ممکن به در و دیوار زدند و تمام تلاششان را کردند. این کریدور –که شاید باز هم عرض کنم با توجه به تسهیلاتی که جمهوری اسلامی ایران برای آذربایجان قائل می‌شد- خیلی محلی از اعراب نداشت. ولی خب، عرض می‌کنم در راستای واقع‌انگیزی‌ها، رقبای منطقه و فرامنطقه جمهوری اسلامی ایران بود که این طرح را پیگیر کردند و متأسفانه به اینجا رسید.»

■ **حاکمیت ارمنستان زیر سؤال خواهد رفت**

حکیم با تأکید بر اینکه ما در این مدت متأسفانه منفعلانه عمل کردیم. گفت: «حالا کار به اینجا رسید؛ یعنی خیلی کارها را می‌توانستیم انجام دهیم، انجام ندادیم. حالا آیا واقعاً راهکار ندارد؟ آیا واقعاً نمی‌شود اقدام کرد؟ چرا می‌شود اقدام کرد. شاید دیر شده باشد، ولی بیش از همان اقداماتی که شاید ما قبلاً می‌توانستیم انجام دهیم، هنوز هم می‌شود. شاید نتیجه مطلوب شکل اول حاصل نشود برای ما، ولی این طوری نیست که بگوییم خب، کامل دست جمهوری اسلامی ایران بسته است و نمی‌تواند هیچ کاری انجام دهد. بله، فرصت از دست رفته در سایه بی‌تفاوتی و بی‌توجهی ماست و عرض کردم نگاه غالب هم شاید همان نگاه دست‌ودم یا آن مخالف یا نگاه سیاه باشد، ولی من معتقدم الان که اتفاق افتاده ی‌سا دارد می‌افتد، در دل این باز می‌توان فرصت‌ها را پیدا کرد. یعنی باز هم عرض می‌کنم- نتایج مطلوبی پیش از این اتفاق می‌توانستند برای ما رقم بخورد، شاید خیلی با آن نتایج مطلوب فاصله داشته باشیم، ولی این طوری هم نیست که بی اثر باشد. البته از کشورهایی غیر از جمهوری اسلامی ایران هم انتظار می‌رود در این زمینه واکنش نشان بدهند؛ مثل خود روسیه، حتی چین، خود ارمنستان با توجه به آخرین اخباری که من پیگیری می‌کردم، این یک جور شکست برای ارمنستان است؛ یعنی دقیقاً بعد از چندین سال، شاید بشود گفت حالا مبارزه، بحث‌هایی که بوده سر قریباغ، سر خصومت‌هایی که بین

به هر شیوه و شکلی، به ویژه در مجاورت مرزهای مشترک که محل امنیت و ثبات پایدار منطقه باشد ابراز می‌دارد.»

وزارت خارجه اعلام کرده آماده دتاوم همکاری‌های سازنده و مبتنی بر منافع متقابل با هر دو کشور جمهوری آذربایجان و جمهوری ارمنستان برای صیانت از صلح و ثبات و توسعه اقتصادی منطقه از طریق همکاری‌های دو جانبه و منطقه‌ای، همچون سازوکار ۳+۳ است. همچنین علی‌اکبر ولایتی، مشاور رهبر انقلاب هم در گفت‌وگویی تفصیلی واکنشی صریح نشان داد و گفت: «مگر قفقاز جنوبی یک منطقه بی‌صاحب است که ترامپ آن را اجاره کند؟ قفقاز یکی از حساس‌ترین نقاط جغرافیایی دنیاست و این گذرگاه نه به دالانی در مالکیت ترامپ،

بلکه به گورستانی برای مزدوران ترامپ تبدیل خواهد شد.» این مواضع در فضای سیاسی داخلی با واکنش‌های مختلفی روبه‌رو شد. برخی معتقدند این اتفاق خطرات بسیاری برای ایران دارد و برخی

عبدالرضا فرجی‌راد، استاد ژئوپلیتیک:

دربارهٔ زنگزور اغراق می‌شود؛ نگرانش نباشیم

عبدالرضا فرجی‌راد، استاد ژئوپلیتیک معتقد است نگرانی‌ها درباره تفاهم‌نامه زنگزور اغراق شده است. او تأکید می‌کند این موضوع نباید به بن‌بست ژئوپلیتیکی تعبیر شود و ترامپ در این میان بیشتر دنبال دستاوردسازی سیاسی است نه تحولات بنیادین.

■ **ترامپ دنبال دستاوردسازی است**

فرجی‌راد معتقد است اتفاقی که روز جمعه در کاخ سفید رخ داد، بیش از اندازه بزرگ و مهم تلقی شده است. او در این باره گفت: «از دیروز تا حالا در داخل کشور خیلی به آن پرداخته شده و مهم تلقی شده است. بعضی‌ها دارند این مسئله را به عنوان یک بن‌بست ژئوپلیتیکی مطرح می‌کنند و نگرانی‌هایی به وجود آورده‌اند، درحالی‌که به نظر من این قدر اهمیت ندارد. در درجه اول، این را ما نباید فراموش کنیم که آقای ترامپ دنبال دستاوردسازی است. اگر یادتان باشد، یکی دو ماه قبل ایشان چندین نقطه دنیا را اسم برد که بگویند من در اینجاها صلح ایجاد کردم؛ حتی در مورد کشورهای آفریقایی هم اعلام کرد باعث شده در آنجا هم جنگ نشود و صلح برقرار شود. حتی در رابطه با هند و پاکستان گفت من صلح ایجاد کردم، درحالی‌که بعداً مشخص شد آقای مودی به او جواب منفی داده و الان مسئله وفشاری که دارد به او وارد می‌شود، به خاطر همان جواب منفی است. آقای ترامپ در کارزار انتخاباتی قول‌های زیادی به طرفداران داد که من در اوکراین ۲۴ ساعت صلح می‌آورم، مسئله هسته‌ای را حل می‌کنم، جنگ غزه را تمام می‌کنم؛ اما اکنون دنبال این است که در مناطق مختلف دنیا نقاطی پیدا کند که اختلافی وجود داشته باشد و چیزی از درون آن بیرون بیاورد؛ رهبران را به کاخ سفید بیاورد و به داخل آمریکا اعلام کند که من دستاورد داشتم. روز جمعه یک تفاهم‌نامه صلح بین آذربایجان و ارمنستان با میانجیگری آقای ترامپ به امضا رسید. این دو کشور که در حال جنگ بودند، باید قرارداد صلح امضا کنند. تفاهم‌نامه صلح در واقع ضمانت اجرایی ندارد. هنوز آذربایجان و ارمنستان در رابطه با مسائل مرزی، میله‌های مرزی، نقاط مرزی و نقطه‌گذاری‌های مرزی به توافق نرسیده‌اند؛ لذا به همین خاطر قرارداد امضا نشده و فقط تفاهم‌نامه اجرا شده است.»

■ **تفاهم‌نامه صلح**

جدا از قرارداد کریدور است

فرجی‌راد در ادامه با اشاره به اینکه مسئله زنگزور را قبل از اینکه به کاخ سفید بروند، از مسئله تفاهم‌نامه جدا قرارداد صلح کرده‌اند، گفت: «در رابطه با صلح، آمدند دیدند که مسئله زنگزور یک مانع بزرگ است؛ لذا این موضوع را جدا کردند و گفتند در رابطه با توافق صلح جداگانه گفت‌وگو کنند و در رابطه با زنگزور هم جدا گفت‌وگو کنیم. لذا آن چیزی که الان در واشنگتن به عنوان تفاهم‌نامه به امضا رسیده چیست؟ آن توافق‌نامه صلحی است که این تفاهم‌نامه باعث شود به قرارداد صلح منجر شود. در رابطه با زنگزور قرار شد که یک شرکت ارمنی-آمریکایی – قبلاً هم ارمنی‌ها به طرف ایرانی اعلام کرده بودند- این منطقه زنگزور را تحت اجاره ۹۹ ساله خودش در بیاورد؛ به‌طوری‌که درآمد ترانزیتی آن را ۳۰ درصد به ارمنستان بدهد و ۷۰ درصد را به حساب خودش واریز کند. این موضوع هنوز هر دو در واشنگتن به امضا نرسیده است. آن شرکت آمریکایی بعداً کارش را شروع می‌کند و با ارمنستان گفت‌وگو می‌کند و به توافق می‌رسد و قرار است قرارداد ۹۹ ساله را با هم امضا کنند.»

■ **پروژه زنگزور امروز با گذشته متفاوت است**

این استاد ژئوپلیتیک معتقد است جزئیات کریدور مذکور با طرح گذشته تفاوت‌هایی دارد. او در این باره گفت: «در گذشته آذربایجان اصرار داشت این منطقه باید تحت حاکمیت ما باشد، یعنی به تصرف او درآید؛ در واقع منطقه نخجوان پیچسبد به سرزمین آذربایجان. دلیلی هم که آذربایجان می‌آورد این بود که می‌خواهد مردم کشورش برای رفتن به نخجوان تحت کنترل نباشند و چند جا بازرسی نشوند. الان با این مسئله زنگزور و این شرکت آمریکایی که قرار است با ارمنستان توافق کند، حاکمیت سیونیک و جنوب سیونیک و این دالان زنگزور که اسمش را گذاشته‌اند «مسیر ترامپ»، تحت حاکمیت ارمنستان است و دیگر آذربایجان عملاً حاکمیت بر این منطقه ندارد.»

■ **طرف حساب ایران ارمنستان است نه شرکت آمریکایی**

فرجی‌راد معتقد است آذربایجان با آن تصوراتی که برای خودش درست کرده بود، ضرر کرده و برگ برنده با دست بالاتر در اینجا ارمنستان است. وی ادامه داد: «حالا مسئله‌ای که تحلیلگران ایرانی مطرح می‌کنند این است که می‌گویند اینجا مثلاً آمریکا می‌آید، ناتو می‌آید و غیره، ببینید، بالاخره ناتو اولاً که بیکار نیست که نباید اینجا.

دیگر این خطرات را از بین رفته می‌دانند. در ادامه طی گفت‌وگو با چهره‌هایی با نظرات متفاوت به بررسی این موضوع پرداخته‌ایم که متن آن‌ها را از نظر می‌گذرانید.

■

احتمال تنش بین روسیه و آذربایجان

فرجی‌راد با تأکید بر اینکه قرارداد کریدور هنوز امضا نشده، به نگرانی روسیه در این باره اشاره کرد و گفت: «البته از یک طرف هم روسیه هست. روسیه نگران غلظیدن آذربایجان و ارمنستان به دامن آمریکا است. در واقع این مسئله باعث شده که روسیه نگران باشد؛ به همین خاطر هم فعلاً سکوت کرده است. من فکر می‌کنم اگر آذربایجان بیش از این به سمت غرب حرکت کند و رابطه‌اش با روسیه تیره شود – در خبرهای چند روز گذشته آمده بود که دارد گوله‌های توپ را برای اوکراین تولید می‌کند- لذا طبیعتاً نگرانی در روسیه هست که این دو کشور با این حضورشان در کاخ سفید و با امضای این تفاهم‌نامه، از حوزه نفوذ روسیه خارج شوند. ارمنستان که زودتر علاقه‌مندیش را نشان داد که قرارداد استراتژیک با روسیه را از بین ببرد. آذربایجان هم روابط خوبی داشت و من فکر می‌کنم به‌تدریج اگر آذربایجان بخواد همین مسیر را برود، چون همسایه روسیه است و ارمنستان همسایه نیست، ما شاهد برخوردهای بیشتری بین این دو کشور خواهیم بود.»

■ **نباید خیلی نگران باشیم**

این استاد ژئوپلیتیک معتقد است که در رابطه با احداث کریدور زنگزور نباید به اندازه روسیه نگران باشیم. او در این باره گفت: «ببینید، یک قرارداد ۹۹ ساله است که هنوز امضا نشده و صحبتش چند ماه است که مطرح شده است. شرکتی آمده مثل شرکت نفتی، مسیری را اجاره کرده است. خود ارمنستان هم متکثر این کار بوده؛ یعنی لایهٔ ارمنی در آمریکا کار کرده و حالا با کاخ سفید هم احتمالاً همکاری کرده‌اند و این مسئله را به وجود آورده‌اند که مثلاً یک توافق صلح ایجاد شود، اما هنوز چیزی در این رابطه امضا نشده است. طبیعتاً یک شرکت آمریکایی است که دنبال ترانزیت و درآمد است و اگر هم بخواهند مزاحمت ایجاد کنند، خب ایران هم نقش خودش را بازی می‌کند. مگر الان آمریکا در عراق پایگاه ندارد و در کنار مرزهای ما نیست؟ اما ما ۱۴ میلیارد دلار ترانزیت می‌کنیم و کالا می‌فرستیم به عراق. پایدی که متحد استراتژیک آمریکاست؛ ما با اینکه تحریم هستیم بسیاری از کالاهایی که مورد نیاز ما است از ذبی می‌آید. حالا یک شرکت آمریکایی هم آمده. من نمی‌خواهم بگویم عالی است، نمی‌خواهم بگویم خیلی خوب است، نمی‌خواهم بگویم برای ما خوب شده، اما بزرگش هم نباید بکنیم.»

■ **بیانیه وزارت خارجه مبتنی بر واقعیت بود**

فرجی‌راد در بخش پایانی گفت‌وگو تأکید می‌کند نباید اسمم این تفاسیق را تنگنای ژئوپلیتیکی بگذاریم. او توضیح می‌دهد: «حالا اگر ما هم با آمریکا سر مسئله هسته‌ای به تفاهم برسیم- که حالا صحبتش هم هست و مذاکرات احتمالاً آغاز می‌شود- این مسئله هم رفع می‌شود. وزارت خارجه هم در بیانیه‌اش واقعیت را بر اساس اطلاعاتی که دارد بیان کرده است. در واقع از اول هم وزارت خارجه و جمهوری اسلامی همیشه اعلام کرده‌اند که ما خواهان صلح و توافق بین آذربایجان و ارمنستان هستیم و این مسئله را تأیید می‌کنیم؛ فقط آخرش گفته‌اند خارجی‌ها و بیگانگان خارج از منطقه در این مسائل منطقه دخالت نکنند. درباره کریدور که چیزی امضا نشده، وزارت خارجه چه موضع دیگری می‌تواند داشته باشد؟ ضمن اینکه مثلاً اگر آذربایجان می‌آمد و بر این کریدور تسلط و حاکمیت پیدا می‌کرد، به نفع ما بود؟ قبلاً که تحلیلگران ما می‌گفتند بن‌بست ایجاد می‌شود، به چه خاطر بود؟ به خاطر این بوداگر آذربایجان بر این منطقه مسلط شود و حاکمیت استان سیونیک را بگیرد؛ حالا که ارمنستان حاکمیت استان سیونیک را گرفته، تازه اگر امضا شود.»